

ДО 70-РІЧЧЯ АКАДЕМІКА НАН УКРАЇНИ В.М. ЛИТВИНА

Академік Володимир Михайлович Литвін належить до генерації вчених-фахівців у галузі новітньої історії України. Коло його наукових інтересів надзвичайно широке: проблеми відродження новітньої української державності, суспільних трансформацій, управління інтелектуальними процесами. Науковий доробок вченого нараховує понад 650 студій різного формату й жанру.

Володимир Литвін народився 28 квітня 1956 р. в багатодітній селянській родині в с. Слобода-Романівська Новоград-Волинського району на Житомирщині. У соціально-культурному середовищі малолітньої батьківщини він успадкував те, що найбільше ха-

рактерне для сільського соціуму, — працелюбність, любов до села й землі, повагу й шану до односельців і земляків. Із золотою медаллю закінчив середню школу і став студентом історичного факультету Київського державного університету імені Тараса Шевченка. З цього часу починається процес формування його як історика.

Перший досвід розуміння сенсу й завдань історії як науки був здобутий ним в аспірантурі історичного факультету КДУ. Підготовку кандидатської дисертації він успішно поєднував із викладацькою та методичною роботою в КДУ. Здобутий практичний і теоретичний досвід, а також аналітичні здібності молодого викладача не залишилися непоміченими. Після захисту дисертації в 1984 р. його запрошу-

Цитування: Падалка С. До 70-річчя академіка НАН України В.М. Литвіна. *Український історичний журнал*. 2026. № 3 (588). С. 240—244.

© Видавець ВД «Академперіодика» НАН України, 2026. Стаття опублікована на умовах відкритого доступу за ліцензією CC BY-NC-ND 4.0 (<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>)

ють на посаду начальника управління Міністерства вищої і середньої спеціальної освіти УРСР (1986). У січні 1989 — вересні 1991 рр. він працює на різних посадах у ЦК Компартії України.

У працях другої половини 1980-х рр. у центрі уваги В. Литвина перебувають проблеми перебудови системи вищої освіти, соціальної відповідальності вченого перед суспільством. Поряд з академічною тематикою у творчості молодого історика з'являються нові мотиви. Його наукові розробки засвідчили стійке посилення інтересу до вивчення громадських рухів, політичних об'єднань, блоків, партій, що вкорінювалися в повсякденне життя українського суспільства в добу горбачовської гласності й перебудови. У перші роки незалежності він публікує серію статей, присвячених політичним партіям, що виникали в Україні на початку 1990-х рр. Учений не лише фіксує процес партієтворення, формування засад політичної системи, зародження феномена багатопартійності, а й пропонує перші аналітичні оцінки та узагальнення, власне бачення політичних процесів в Україні. Предметом аналізу стають програми та соціальна база всього різноманіття політичних партій та громадсько-політичних утворень, соціальні портрети їхніх лідерів.

У 1991 р. після закінчення кар'єри «партапаратника» В.М. Литвин повертається до науково-педагогічної роботи. Був зарахований на посаду доцента в КДУ. До середини 1994 р. перебуває в докторантурі, активно займається викладацькою роботою, публікується в численних наукових, науково-популярних і літературно-публіцистичних виданнях. Продовжує досліджувати феномен багатопартійності, природу політичного лідерства, характер і статус опозиції. Його творчий доробок збагатився не одним десятком студій, у яких досліджена низка проблем перехідної доби.

У цей час остаточно оформлюється самобутній стиль В. Литвина-науковця. У його працях органічно поєднуються легкість пера історичного публіциста, гнучкість, прогностичність думки політолога та потяг історика до джерел і архівів, широких узагальнень та історичних аналогій, а головне — інтерес до людини в історії.

В. Литвин долучився до творення нового вітчизняного історіографічного напрямку — новітньої політичної історії України. В умовах становлення незалежності України Литвина-історика цікавили питання співвідношення гілок влади, виборчий процес, взаємовідносини влади й суспільства, а також влади й партій, зміни в соціальній структурі суспільства, зокрема формування середнього класу. Історик працює в жанрі політичного портрета, виявляє інтерес до сильних політичних особистостей, «старих» і «нових» політиків, серед яких, наприклад, Л. Кравчук та ін. В 1994 р. виходить фундаментальна праця вченого «Політична арена України: Дійові особи та виконавці», захищена як докторська дисертація. У монографії присутні елементи політичної інтриги, які істотно змінювали усталені образи політиків «вищого ешелону» та стереотипи суспільного мислення доби перебудови. На широкому архівному та фактографічному матеріалі показані перипетії боротьби за владу в Україні між політичними діячами різного формату й ідеологічних орієнтацій. Згодом політичний портрет Л. Кравчука увиразнюється у книзі «Україна: політика, політики, влада» (1997).

В. Литвин обрав доволі рідкісний жанр викладу матеріалу, характерною рисою якого є «писати історію наживо», тобто практично синхронно з подіями, що відбуваються. Такий підхід потребує від ученого не лише професійних навичок, а й відчуття часу, політичної інтуїції, наукової зваженості, аналітичності мислення.

З серпня 1994 р. В. Литвин долучився до активної політичної діяльності, обіймав високі посади у вищих структурах влади, був помічником Президента (1994), заступником Голови Адміністрації Президента України, згодом Першим помічником (1996), Головою Адміністрації Президента України (1999). У 2002 р. став депутатом парламенту та був обраний Головою Верховної Ради України. Перебування на вищих щаблях влади дало Литвину-історикуні унікальний шанс спостерігати й вивчати природу та механізми влади, державного управління, перебіг політичних процесів «ізсередини».

У цей період відбувається його офіційне наукове визнання. У 1997 р. В. Литвин обирається членом-кореспондентом, а у 2003 р. — дійсним членом (академіком) Національної академії наук України. Він був відзначений званням «Заслужений діяч науки і техніки України» (1998), став лауреатом Державної премії України в галузі науки і техніки (1999).

Нові горизонти політичної та наукової діяльності В. Литвина призвели до урізноманітнення жанрів наукової роботи, які він почав опановувати. Поряд зі статтями, публіцистичними розвідками, монографіями з'являються численні інтерв'ю, політичні есе, виступи на парламентських сесіях під час закордонних поїздок та офіційних зустрічей на державному рівні. В. Литвин виступає як автор і співавтор підручників з національної історії. Важливий вимір його наукової діяльності (як історика й учасника) пов'язаний з престижними видавничими проектами. Зокрема, ідеться про археографічне видання з новітньої політичної історії «Україна в ХХ столітті: Збірник документів і матеріалів», а також масштабний проект «Україна — 2004. Події. Документи. Факти», у якому були використані, поряд з офіційними матеріалами, власні спостереження, записи, документи про події, пов'язані з Помаранчевою революцією. У контексті зростання творчого потенціалу вченого не можна обминути й інші фундаментальні праці, у підготовці яких він брав участь: «Політичний терор і тероризм в Україні. ХІХ—ХХ ст.», «Голод 1932—1933 років в Україні: причини та наслідки» та ін.

Водночас В. Литвин не обмежується дослідженням лише проблематики українського історичного процесу. В епіцентрі його наукової діяльності — широкий спектр питань дипломатичних відносин України зі своїми найближчими й більш віддаленими сусідами, долі національних меншин і народностей у територіальних межах України, історичні перипетії двосторонніх відносин.

У 2006 і 2007 рр. науковець відійшов від політичної діяльності й зосередився на роботі завідувача кафедри новітньої історії України КНУ імені Тараса Шевченка, а також на виконанні обов'язків віцепрезидента НАН України. Учений став ініціатором підготовки низки навчально-методичних видань для студентів ВНЗ. За його ініціативи та безпосередньої участі були підготовлені видання «Україні бути» (2006), «Державотворчий процес в Україні, 1991—

2006» (2006), «Україна: політична історія ХХ — початку ХХІ століття» (2007). Суттєво розширюється дослідницький спектр проблематики новітньої історії, вивчаються проблеми націєтворення, ціннісних суспільних трансформацій, ролі революцій в історичній долі України.

У жовтні 2007 р. В. Литвин був обраний народним депутатом України, очолив фракцію «Блок Литвина» у Верховній Раді України ІV скликання, а 9 грудня 2008 р. — український парламент. Укотре у творчо-науковій лабораторії В.М. Литвина відбувається зміщення пріоритетів у бік реальної політичної практики. Науковий аналіз поточної суспільно-політичної та соціально-економічної ситуації в Україні доповнювався оглядом проблем українського парламентаризму, олігархії та її економічної та політичної ролі, світового досвіду федералізму, взаємозв'язку влади й суспільства, змін адміністративно-територіального устрою.

Насичений на події період новітньої політичної історії України, яким виявилися 2012—2014 рр., не залишився осторонь В. Литвина як державного діяча. Політика й надалі залишалася складовою його життя. Він обирається народним депутатом України VII та VIII скликань, очолює Комітет з питань національної безпеки і оборони. У 2013 р. у відповідь на суспільний запит науковець підготував декілька матеріалів і публіцистичних статей для ЗМІ: «Україна: сучасне державотворення як “довгий” 1991 рік (Роздуми історика в політиці)» («Голос України», 23 серпня 2013 р.).

Протягом 2015—2019 рр. В. Литвин як академічний вчений і досвідчений політик багато уваги приділяв теоретичному обґрунтуванню на прикладах історії актуальних проблем державно-правового будівництва в Україні. Наукові напрацювання ставали своєрідним практичним посібником для політиків та управлінців. У 2017—2018 рр. для ЗМІ були підготовлені матеріали «Застереження історії для сьогодення» («Голос України», 6 травня 2017 р.) та «Історія як інструмент політики» («Голос України», 18 лютого 2018 р.), а також публікації, де розглянуто теоретичні й практичні аспекти політичного лідерства України. Побачив світ своєрідний підручник з новітньої історії та політології «Президенти. Політичне лідерство: світові реалії, українська практика» (2019).

Після відходу від «великої політики» в житті В.М. Литвина настала чергова віха, яка виявилась досить сприятливою для наукової діяльності. Цей «академічний» період (2020—2026) ознаменувався виходом нових праць дослідника: «Будівничі українського національного Відродження ХІХ—ХХ ст. Постаті. Ідеї. Візії», «Незасвоєні уроки. 1917—1991», «Історичні патерни та політичні претензії: тоталітарна практика у російському виконанні», «Відродження конфліктогенної багатополярності та проблеми політичного лідерства», «ХХІ століття: конфліктна багатополярність. Виклики для України», «Українська історія та терезах політики, культури та науки. Дискусії. Проблеми. Міфи», у яких були розглянуті важливі проблеми нового світового порядку, інституційного руху від однополярності до багатополярності, використання історичних наративів як зброї тощо.

Насамкінець варто згадати, що у 2015—2016 рр. побачив світ тритомний авторський наратив «Історія України» (у 4-х книгах), а його фундаментальний підручник з історії України витримав сім видань упродовж 2006—2013 рр.

Вітаючи колегу із 70-літтям, колектив Інституту історії України НАН України та редакційна колегія «Українського історичного журналу» щиро зичать вельмишановному ювілярові оптимізму, здоров'я, творчої наснаги, реалізації задуманого, успіхів у всіх наукових починаннях!

Надійшла / Received 11.03.2026

Сергій ПАДАЛКА (Київ)

Serhii PADALKA (Kyiv)